

JAKÓ ZSIGMOND

A hazai magyar történetírók szerepe

Alig múlik el hét, hogy barátok vagy csak utcáról ismert emberek meg ne állítsanak felvilágosításokat, magyarázatokat kérve az őket foglalkoztató történelmi vonatkozású kérdésekről. Egyetemi és akadémiai intézeti munkatársaimtól és a történelemmel hivatásszerűen foglalkozó egyéb ismerőseimtől tudom, hogy ők is hasonló, talán még hevesebb ostrom alatt állanak. Vidéki útjaimon szerzett élményeim azt is elárulják, hogy nem Kolozsvárra, illetve tanári vagy értelmiségi körökre leszűkülő jelenséggel, hanem az ország egész területén és a magyar lakosság minden rétegében különlegesen is megnyilvánuló, egyre növekvő és mélyülő általános érdeklődéssel állunk szemben. A közönségünket foglalkoztató történelmi kérdések persze nagyon különböző természetűek és súlyúak. Abban azonban megegyeznek egymással, hogy túlnyomóan Erdély múltjából valók, s a magyar nemzetiség történetének sajátos kérdéseivel függnek össze.

E jelenség gyökerét kutatva, nem nehéz felismerni, hogy ez az érdeklődés természetes vetülete annak a nagy belső átalakulásnak, amelynek során országunkban a nemzeti múlt tisztelete, a hagyományok ápolása, a népi értékek megbecsülése a szocializmus építésére mozgósító hajtóerővé válhatott. Az átmeneti évek nemzeti nihilizmusát a nemzetközi és a nemzeti újszerű ötvözetével felváltani nálunk is elengedhetetlen előfeltétele lett annak, hogy az ország népe jó közérzettel, öntudatosan vállalja a szocializmus felépítéséhez szükséges rendkívüli erőfeszítéseket.

A mai nemzedék ugyanis alapjaitól fogva új országot és társadalmat készül felépíteni. E merész vállalkozáshoz azonban igényli magának azt a biztonságérzetet, amelyet az előzmények ismerete nyújthat neki. Azt akarja, hogy tartalmában és lényegében új jelene és jövője szervesen illeszkedjék saját hagyományaihoz. Tudja jól, sőt minden porcikájával érzi, hogy annak a közösségnek az élete, amelyhez ő is tartozik, nem vele kezdődik el a semmiből, hanem ezer szállal kötődik a földben porladó generációk hosszú sorának munkájához. Azoknak a helytállása, küzdelme, szenvedései, bukásai és győzelmei nélkül neki sem volna ma módja és lehetősége a szocializmus megvalósításáért síkraszállni. A háta mögött álló negyedszázad nem egy botlása megtanította rá, hogy ne becsülje le azt az erőt, amelyet a láthatatlanul is jelenlevő múlt egyén és közösség számára, tudat alatt is, képvisel, hanem számoljon vele mint a jelent formáló természetes tényezővel. A forradalmi átalakulás az elmúlt két

évtized folyamán a proletariátus és a parasztság soraiban azelőtt szinte öntudatlanul vegetáló rétegeket szabadított fel és emelt a közélet formálói közé. Ezek most jobb életkörülmények közé kerülve és önmagukat kiművelve nemcsak jövőjüket, hanem múltjukat is meg akarják hódítani. Úgy érzik, hogy önmaguk és jelenük kiteljesítéséhez hozzátartozik múltjuk ismerete is. A mélyről feltört dolgozó rétegek önmagukat tekintik a népünk teremtette anyagi és szellemi értékek, a felhalmozódott történelmi tapasztalatanyag jogos örökösének. Éppen ezért számba akarják venni és birtokolni kívánják mindazt, ami a múltból tanulságot szolgálhat a jelen és a jövőendő számára, hiszen most már ők is felelősek az országért, önmagukért és népünk holnapjáért. E rétegek felzárkózásával a múlt megismerése az ország szinte minden felnőtt lakosának öntudatosan kinyilvánított igénye lett.

Ez az általános társadalmi igény fejeződik ki a különböző történelmi évfordulók megünneplésében, városok, művelődési intézmények, ipari üzemek és gazdasági vállalatok országos figyelemmel kísért jubileumai-ban, régi műemlékek restaurálásában vagy a történelmi kiadványok számának állandó gyarapodásában, a *Magazin istoric* tömegsikerében. Régi kolostorokat, templomokat, középkori várakat, főúri kastélyokat és palotákat állítunk helyre hatalmas költségekkel, a közvélemény egyöntetű helyeslése és érdeklődése mellett. Ma már nem akad közöttünk senki, aki úgy érezné, hogy a történelmi emlékek konzerválására fordított kiadásokkal a jelent és a jövőendőt rövidítjük meg a letűnt idők javára. Mindezt, józan fővel, senki sem minősíti a jelen problémái elől a múltba való menekülésnek, a múlt dicsőítésének vagy visszasírásának, hanem éppen a jelen és a jövőendő érdekében valónak tekinti. Mert vajon nem válnánk-e gyökértelenné apáink földjén, nem szakadna-e ránk is a bénító elidegenedés, ha mindazt, amit az előttünk járóktól íratlan és írott hagyományokban, tudatban és tárgyi emlékekben örököltünk, számunkra érdektelen és használhatatlan dolgokként megkísérelnők kiiktatni életünk-ből?

Az ország mai népe egészséges ösztönnel érzi, hogy sem neki, sem pedig az utána következő nemzedékeknek az eljövendő anyagi jólétben sem lehetne teljes a boldogsága, harmonikus a közérzete, ha a füstölgő gyárkérmények, a fehéren kigyózó műutak, új városnegyedek mellett többé nem nyugodhatna meg a szeme a középkori váracon, a négy fiatornyos kicsi falusi templomok mennyezetfestményein, a zöldellő erdőktől körülfolyt fehér-lő-tarkálló moldvai kolostorokon, valóságos jelképekké vált régi államférfiak, tudósok, írók kezeírásán, nagy pecsétes, sárguló hártyaokleveleken vagy nagyapáink szúrágta fóliánsain. A múlt emlékei és a jelen teljesítményei együttesen teszik az országot hazává, a máért és a holnapért verejtékező embert öntudatos hazafivá, eleven láncszemévé annak a megszakítatlan életfolyamnak, mely a megtörténteket az eljövendővel köti egybe. A felszabadult Románia mai lakossága a maga jövőjét el sem tudja képzelni másként, mint úgy, hogy abba beleépül saját népének egész múltja, az elődök teremtette szellemi és anyagi értékekkel, hagyományokkal együtt. Önmagát egészében kívánja megismerni, és önismeretétől elválaszthatatlannak érzi Románia s ebben saját nemzetisége múltjának teljességét és az azzal való minél közvetlenebb, meghittebb találkozásokat.

Az ország népének a saját múltjával való egészséges egymásra találásából fakad tehát azoknak a nemzetiségi dolgozóknak az érdeklődése is, akikre e sorok elején utaltam. A teljes önismeret igénylése azonban nemzetiségi vonatkozásban olyan kérdéseket is felvet, amelyek esetleg nem országos érdekűek, de a lakosság egy része számára mégis különlegesen fontosak. Ilyen például a székely vagy a szász eredetkérdés. Egyébként is ugyanannak a történelmi mozzanatnak, eseménynek vagy személységnek a súlya, jelentősége, sőt értékelése más és más lehet az állampolgárok különböző hagyományú csoportjaiban. Gondolom, elegendő hivatkozni példaként a reformáció, Mátyás király, Bethlen Gábor, Heltai Gáspár, Coresi vagy Johannes Honterus eltérő jelentőségére a román, a magyar vagy a szász fejlődésben és történettudatban. Indokolt és jogos tehát az együttélő nemzetiségeknek az az igénye, hogy az ország történetével és a közös hagyományokkal való találkozásokon túlmenően saját tömegeik múltjának különleges vonatkozásaival szintén megismerkedhessenek, és így teljesíthessék ki önmagukat. Ha ezt nem tennék, ideológiai-lag is elmaradnának országunk általános fejlődésétől, visszahúzó erőt alkotnának a szocialista nagycsaládban, ami semmiképpen sem lenne kívánatos az újszerű hazafiság kialakulása szempontjából sem. A nemzetiségek múltjuk feltárásában, hagyományaik ápolásában és közös célok elérésében is együtt kívánnak haladni az ország egészével.

Természetes adottságnak kell elfogadni, hogy a hazai együttélő nemzetiségek eltérő történeti tudattal sorakoztak fel a szocializmus romániai építésének nagy művéhez. Nincs mit csodálkozni azon, hogy a romániai magyarság nemzetiségi történettudata — népi tudatának mély történeti gyökerei ellenére — csak most formálódik, míg a nemzetiségi lét sokszázados tapasztalataival rendelkező szászágé már régen kikristályosodott. A két népcsoport eltérő életútja szolgálhat e jelenségek természetesen magyarázatául. Nagy létszámú népcsoportok hazafiságon alapuló nemzetiségi tudata csak az illető közösségen belül végbemenő józan önelemzés eredményeként, természetes úton jöhet létre. Előfeltétele pedig, hogy egyén és közösség ezt az átváltást ne önmaga feladásának, hanem hagyományos énje újszerű megvalósításának érezze. A nemzetiségi állapot tudatos vállalása egy egész népcsoport részéről mindig tapintatot igényel, sőt tiszteletet érdemel. A két világháború közötti időszak alkalmatlan volt arra, hogy a romániai magyarság nemzetiségként is otthon érezhesse magát apái földjén. A szocializmus azonban erre megadja számára a lehetőséget. Ennek felismerésében segítheti magyar tömegeinket az önismeret.

A szocialista nemzetiségi önismeret azonban nyilvánvalóan nem épülhet fel pusztán a polgári korszakból örökölt irodalomra. Annak tényanyagát persze nem nélkülözheti, de a régebbi történelmi munkák sokszor romantikus vagy nacionalista interpretációjával a tárgyilagos önismeret, a múlttal való bátor szembenézés ma már mit sem kezdhet. Új kutatásokra van szükség a nemzetiségek múltját illetően is, amelyek a jelen felvetette kérdésekre keresik a tudományos feleletet. Nem teszi ezt feleslegessé az a tény sem, hogy az ország történetének új, négy kötetes összefoglalásában (*Istoria României*) és a több nyelven is kiadott *Din istoria Transilvaniei* két kötetében a nemzetiségek múltja is szerepel. Ezekben az összefoglaló munkákban ugyanis a nemzetiségek története, teljesítménye természetesen csak az országos átlagérdeklődés szintjén

lehet jelen, nem pedig a nemzetiségi olvasó számára szükséges szélességben és mélységben. A nemzetiségek múltjával való korszerű és szigorúan tudományos foglalkozás azonban — meggyőződésünk szerint — a román történettudomány jól felfogott érdekeivel teljesen egybeesik.

De miként elégíthető ki gyakorlatban ez a kívánság? Erre a kérdésre a nemzetiségi tömegek máris megadták a helyes választ, amikor az adott helyzethez igazodva múltjuk sajátos kérdéseinek megválaszolását nemcsak az ország történetírása egészétől óhajtják, hanem azoktól a magyar, német és más nemzetiségű történészekről is, személy szerint és együttesen, akik a kutatóintézetekben, levéltárakban, könyvtárakban, múzeumokban, a felső- és középfokú oktatásban hivatásszerűen foglalkoznak a történelem művelésével vagy tanításával.

Természetesen nem arról van szó, mintha e történészek nemzetiségük múltjának feltárását a maguk előjogának tekintenék, vagy hogy tudományos tevékenységüket, az egyetemes és országos érdekű témák kirekesztésével, egyedül saját tömegeik történetére kívánnák beszűkíteni. Minthogy az elszigetelődést tekintjük a nemzetiségi tisztánlátás legnagyobb akadályának, nálunk senki sem érzi jobban annak szükségét, hogy saját nemzetisége múltját az országos és azon át az egyetemes történet összefüggéseibe beállítva értelmezze. Történészeink erőik elégtelenségének tudatában legnagyobb örömmel fogadják, ha bárhonnan is segítséget kaphatnak sajátos feladataik megoldásához. Illetékességük azonban a saját nemzetiségük történetének művelésére akkor is elvitathatatlan maradna, ha az ország nem nemzetiségi történészei között nagy számban volnának például a magyar vagy a szász történelem rendszeres művelői. Köztudomású azonban, hogy történészgárdánkban ma már szinte csak az irányítással elfoglalt legidősebb nemzedék tagjai között található e kérdések tanulmányozásához elengedhetetlen nyelv- és előismeretekkel bíró személyek, s az együttélés kapcsolatainak kutatása közel két évtizede jelentős mértékben átkerült a nemzetiségi kutatók kezébe. Ez a jelenlegi helyzet történetírásunkban abból a munkamegosztásból alakult ki, amely a román és a nemzetiségi történészek együttes munkálkodásának logikus következménye. Logikus dolog tehát a nemzetiségek körében jelentkező történelmi érdeklődést ugyanazokhoz irányítani, akiket a román történészek is konzultálnak, és akik immár két évtizede a román történetírás szakértői a nemzetiségek múltjának az országos történet szintjén felmerülő kérdéseiben.

Valóban nem lebecsülendők azok az eredmények, amelyekkel a nemzetiségi kutatók a maguk részéről hozzájárultak az ország történetének új összefoglalásához. Munkásságuk nem egy lényeges eredménnyel gazdagította nem csupán Romániának, hanem magának a román népnek a történetét is. A tömegek részéről megnyilvánuló, többször említett igény azonban mégis felveti azt a kérdést, hogy történetírásunk a legesszerűbben hasznosította- és hasznosítja-e azt a tudományos potenciált, amelyet számára a nemzetiségi kutatók jelentenek. A kérdés lényege az, hogy e tudományos erők úgy hajtják a legtöbb hasznot a román történetírásnak, ha a nemzetiségi mivoltukból eredő, sajátos ismereteikkel számolva állítják őket munkába. Az ország 1800 előtti időből származó frásos for-

rásanyagának zöme Erdélyben maradt fenn, mégpedig hozzávetőleg felerészben a nemzetiségek nyelvén.

Ezt a hatalmas információs anyagot az ország történetírása semmiképp sem nélkülözheti. De kiktől várhatja ennek feltárását, ha nem azoktól, akiket természetes érdeklődésük többi történetíróinknál nagyobb mértékben serkenti e forrásokkal, problémakörökkel való foglalkozásra, s a nemzetiségi múlt tanulmányozásának az országos keretekbe való beillesztésére.

A témaválasztás természetesén egyéni érdeklődés dolga, és mindenkinek saját ügye. Ha azonban a nemzetiségi történészek feladatkörét akarjuk kijelölni a román történetkutatás műhelyében, akkor csak azt mondhatjuk, hogy — a honi történelem területén — azzal hajthatják a legnagyobb hasznot, ha saját nemzetiségük múltjával egyidejűleg annak a románság, valamint a többi itt élő nemzetiség történetével való összefüggéseit igyekeznek feltárni, mert ezzel teljesebbé tehetik az ország történetírását. Számunkra egyenesen hivatás és becsületbeli kötelesség Románia múltjának nemzetiségi vonatkozásait tisztázni s beilleszteni az egész ország történetébe.

*

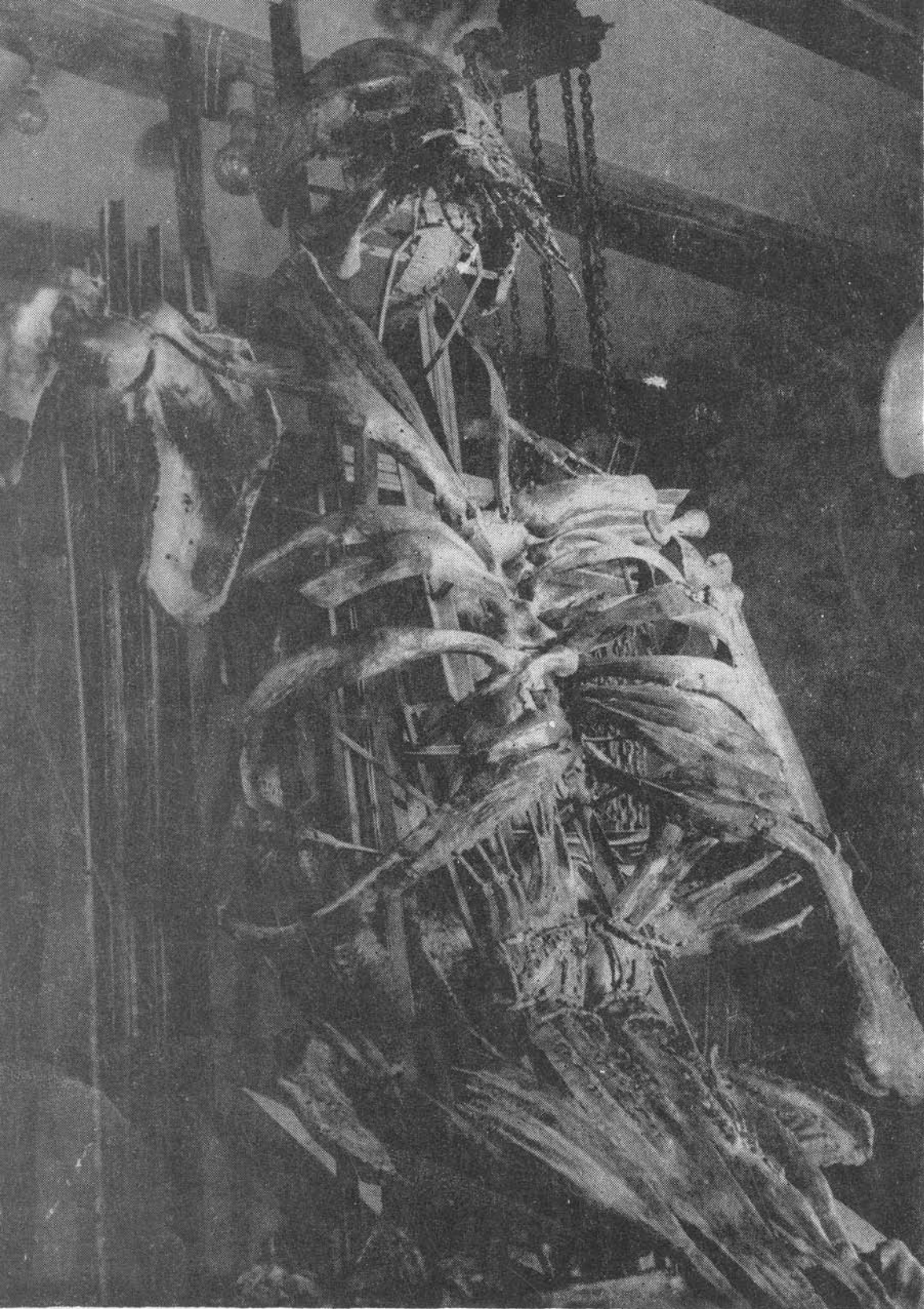
Közismert tény, hogy a történész minden más tudományág művelőjénél jobban kötött az előző nemzedékek munkájának eredményeihez. Nem arra gondolok csupán, hogy számára egy XVII—XVIII. századi alapos szövegközlés ma sem figyelmen kívül hagyható, elavult tudománytörténeti emlék, hanem nélkülözhetetlen, eleven kutatási anyag. Nem is arra gondolok, hogy ugyanez nem kevésbé áll a korábbi szakfeldolgozásokra. Azok kritikailag ellenőrzött tényanyaga akkor is kiindulópontja minden későbbi feldolgozásnak, ha interpretációjával, szemléletmódjával egyébként már nem is érthetünk egyet. Mindezeknél döntőbbnek érezzük ugyanis a történész munkájának a forrásanyagot létrehozó egykorú szervezetből, illetve az azt megőrzött intézmények tevékenységéből következő meghatározottságát.

Ezen a ponton adódnak az ország egységes történetén belül a sajátos nehézségek Erdély múltjának kutatói előtt. Például amíg Moldvában és Havasalföldön az írásos források megfejtése a cirill írásrendszer, az egyházi ószláv, a görög és a török nyelv ismeretét kívánja meg, addig Erdély régi forrásai különböző típusú latinbetűkkel latin, magyar és német nyelven íródtak. A régi századokra vonatkozóan a mai és a holnapi történész is csak abból a forrásanyagból szerezheti információit, amelyet az egykori politikai-társadalmi struktúra írásos vagy tárgyi emlékek alakjában objektívtált, illetve, amit ebből az önismeret igénye napjainkig megőrzött részint levéltári, könyvtári és múzeumi anyagban, részint pedig történet-tudományi feldolgozásként. A feudalizmuskori élet Európa-szerte, egyazon ország határain belül is, változatos jogi és szerkezeti különbségeket mutató szerves egységekben folyt. Ezek a partikuláris életkeretek azonban Erdélyben erősen kötődtek egy-egy nemzetiséghez. Mindez ugyan már régen a múlté, de a feudalizmus korának (azaz a XI.-től a XIX. század derekáig terjedő időszaknak) kutatói számára tegnap és ma is ezek az egykori szerkezetek kínálják a legbiztosabb utat-módot a valóságos múlt tudományos megközelítéséhez.

**SZERVÁTIUSZ TIBOR
SZOBRAI**

1. *Madéfalvi veszedelem*
2. *A készülő Dózsa-szobor (részlet)*

Vegyünk két egyszerű példát. A középkori város-, ipar-, kereskedelem-történet tudományos vizsgálata ma és holnap is csak akkor képzelhető el, ha a kutató eleve számol azzal a ténnyel, hogy az erdélyi városok zöme abban a korban német lakosságú volt, és a szász autonómia keretei között élt. Ebből pedig következik, hogy az illető kutatonak mindenkor otthonosnak kell lennie mind a szász történet részleteiben, mind pedig a túlnyomóan német nyelvű forrásanyagban és szakirodalomban. Aki viszont az erdélyi vajdaság vagy a fejedelemség korának szervezetével, jogi, társadalmi, gazdasági intézményeivel, politikai-katonai történetével óhajt foglalkozni, annak a kutatonak e vonatkozások jó megértéséhez nélkülözhetetlen a magyar nemzetiség történetében, a magyar nyelvű forrásanyagban és szakirodalomban való járatosság. A történeti megismerésnek minden esetben különös, nagy akadálya, hogy vizsgálati tárgya, azaz a múlt, valójában nem létezik. A történésznek magának kell ezt előbb rekonstruálnia a töredékes emlékekből, hogy vizsgálódásaihoz egyáltalán hozzákezdhesen. Ennek során minden középkori téma esetében visszajut a hagyományos erdélyi struktúrához, mert ennek letűnt valóságai jelentik az egyetlen biztos kiindulópontot. A tudományos megismerés első lépcsőfoka tehát Erdély történelme esetében az itt élő lakosság sajátos szervezetének, történetének rekonstrukciójával azonos. Ezért eshet súlyos tévedések áldozatául az a kutató, aki munkája során nem számol a külön jogállású és nemzetiségű területek egykori viszonyainak eltérő voltával.

Mindez azt hozza magával, hogy Erdély múltját két síkon, az itteni lakosság sajátos életegységeinek és az ezeket egységbe fűző állami keretnek a síkján kell tanulmányozni. Mert ugyan ki vitathatná, hogy az itteni román lakosság társadalmi-gazdasági berendezkedése, művelődése és életsorsa azokban a korokban is nélkülözhetetlen tartozéka és autonóm kutatási tárgya Erdély történetének, amikor a politikai hatalmat nem gyakorolta? És ugyan ki állíthatná, hogy az erdélyi román lakosság középkori életének sajátos kérdései az államtörténet síkján megközelíthetők volnának? Ezek nyilvánvalóan csak a román néptörténet erdélyi fejezeteinek keretében értelmezhetők helyesen. Az erdélyi történetkutatás egész fejlődése azt mutatja, hogy ez a tudomány szak itt a múltban is elsősorban a nemzetiségi önismeretet szolgálta. Román, magyar, szász mindegyik előtt saját múltját kutatta volt, ennek emlékeit gyűjtötte és őrizte. Ma is abból élünk, amit az önismeretnek ez a természetes vágya mentett meg az enyészettől és hagyományozott reánk. Mert ugyan mit is tehetnénk mi, mai kutatók, ha nekünk kellene elkezdenünk az erdélyi múlt feltárását? Ha nem jött volna létre az „erdélyi iskola“ és Balázsfalva gazdag román gyűjtemény-együttese? Vagy ha a szászok nem dolgoztak volna száz esztendőn át a Verein für Landeskunde keretében és a Brukenthal-múzeum gyűjteményeinek anyagán, vagy a magyar szakemberek az Erdélyi Múzeum Egyesületben és ennek történeti táraiban? Mennyivel szegényebb volna mai tudásunk, ha az önvizsgálat vágya nem készítette volna Anonymust, Szamosközit, Bethlen Farkas vagy Cserei Mihályt, hogy papírra vessék azt, amit népünk múltjáról tudtak vagy tudni véltek?

Erdély régebbi története azért olyan sokszínű, helyi változatokban annyira gazdag, mert múltja románok, magyarok, szászok sajátos fejlődésé-

ből szövődik egybe. Az elmúlt két évtized erdélyi vonatkozású szakirodalmi termése cáfolhatatlan bizonyosságul szolgálhat arra, mekkora és alapvetően fontos témakörökben marad le az ország történetkutatása, ha hajtóerői közül hiányzik a nemzetiségi önvizsgálat. Amíg történetírásunk más tekintetben nagy eredményeket mutathat fel, Erdély régebbi történetére vonatkozóan konkrét ismereteink alig-alig gyarapodtak valamivel. Amíg Moldva és Havasalföld okleveles forrásainak közzététele már 1630 körül jár, az Akadémia hasonló erdélyi sorozata még 1955-ben elakadt az 1350. évnél. Történészeink tehát az ezutáni időszakra vonatkozóan vagy beérik a régi, többnyire magyar és szász oklevéltárak anyagával, vagy pedig a bel- és külföldi levéltárakban folytatandó, gyakorlatban szinte megoldhatatlan kutatásokra kényszerülnek. A gazdasági, társadalmi, politikai struktúra, az intézménytörténet, a várostörténet, a falu és a parasztság élete, az ideológia-történet, a művelődési élet jelenségei mind olyan területei a XVIII. század előtti erdélyi történetnek, ahol egyre bénítóbban mutatkozik meg az alaposan dokumentált, korszerű szempontokat érvényesítő szaktanulmányok hiánya.

Pedig a középkor kutatása világszerte megújulás előtt áll. Külföldön már nem is középkori történelemről, hanem középkortudományról, mediavisztikáról beszélnek. Ennek megfelelően e korszak vizsgálatát ma már csakis egész sor tudományág (filológia, jog-, közigazgatás-, művészet-, irodalom-, vallás- és liturgiátörténet) együttműködésével és az összehasonlító módszer bátor használatával, minél szélesebb fejlődési egységekben tudják elképzelni. A korszerű középkorkutatás meghonosítására forrásanyagának régisége és gazdagsága következtében Erdély látszik a legalkalmasabb területnek. Ha viszont történetírásunk lépést akar tartani az általános fejlődéssel, nem hagyhatja figyelmen kívül az erdélyi múlt életjegységeit, románok, magyarok, szászok sajátos történetét. Lemaradása behozásában, e területeken, jelentős segítséget várhat el a százados hagyományokra, tiszteletre méltó tudományos teljesítményekre visszatekintő nemzetiségi önismerettől is. Ezen a csatornán mindig új információs anyag, új módszerek, hasznos indítások érkeztek az egész ország történetírásába. Ki tagadhatná például azt a jótékony hatást, amelyet a *Monumenta Germaniae Historica* és a bécsi Institut für österreichische Geschichtsforschung legkorszerűbb módszereivel készülő Zimmermann—Werner—Gündisch-féle mintaszerű szász oklevéltár annak idején egész forrásközlő tevékenységünkre gyakorolt. A románok, magyarok, szászok önismereti kutatása újabb erős szálát jelenthet azokban a kapcsolatokban, amelyek a romániai történetírást mind szomszédaink, mind pedig Európa történetírásához fűzik.

A nemzetiségi önismeret lényege: bátor önvizsgálat és helyünk józan felmérése Románia egészében. Nem lehet más a célja és tartalma a múltunkkal való foglalkozásnak sem. Miként az elnevezés is mutatja, e vizsgáladások legfőbb tárgya nemzetiségünk legsajátosabb múltja, a romániai magyar lakosság története. Ez, a régi Erdély esetében, bizonyos pontokon érintkezik, sőt egybe is eshet az államtörténettel, de teljesen nem azonosítható vele. A néptörténet érdeklődésének előterében, érthetően, nem a politikai élet, hanem a demográfiai, gazdasági, társadalmi fejlődés mellett a sajátos struktúra és a művelődési élet jelenségei állanak. Tehát mindaz, amiben az illető nemzetiség önmagát kiteljesítette, népi létét tör-

ténelme folyamán megvalósította. Erdély esetében azonban maga a *sajátos* sem volna meghatározható, ha a néptörténeteket önmagukból értelmezhető, zárt egységeknek fognók fel. Románok, magyarok, szászok fejlődése egymással kölcsönhatásban alakult, s ezért múltjuk tanulmányozásához elengedhetetlenül hozzátartozik az egymás közti kapcsolatok, hatások kutatása. A román—magyar, román—szász, magyar—szász történelmi kapcsolatok sokoldalú feltárása nagy eredményeket ígér mind az erdélyi román, mind az erdélyi magyar és szász néptörténet számára. Ezek elhanyagolása viszont nemcsak kölcsönösen szegényítené e kategóriák történetét, hanem megnehezítené sok mozzanat megértését, és végeredményben az ország egészének történetében is torzulásokhoz vezetne. Végül most, amikor a történelem tanulmányozásának új útjai megkívánják a nemzeti fejlődés értelmezését olyan nagyobb tájegységekben is, mint amilyen Európa, e távlatok biztosítása végett szükséges Erdély Moldvával és Havas-élvélvel való történelmi kapcsolatainak mélyebb vizsgálata is.

A nemzetiségek múltjának tanulmányozása számtalan olyan elfeledett szálát deríthet fel, mely országunk történetét a szomszédokéval és Európáéval összefűzte. Ezeken elindulva, nemcsak a nemzetiségek, hanem a román nép történetének fontos problémái megoldásához is közelebb juthatunk. Példaként legyen elég hivatkozni arra, hogy a magyar és a szász néptörténet tényeiből kiindulva sikerült nemzetiségi kutatóknak éppen a közelmúltban dűlőre vinniük a legelső román nyelvű nyomtatott könyvet, az 1544. évi, elveszett nagyszebeni katekizmus körüli szüzetendős vitát. Ez viszont máris azzal az újabb eredménnyel járt, hogy sikerült Leningrádban megtalálni az eddig létező legrégebb nyomtatott román könyvet, a román nyelvtörténet lényeges szövegemlékét az 1553 körüli évekből. Szintén a nemzetiségi történet tényeiből kiindulva bizonyított az a fontos tény is, hogy a román szellemi élet az európai felvilágosodás eszméivel nem a XVIII. század második felében és nem francia vagy görög közvetítéssel ismerkedett meg — amint eddig vélték —, hanem már a XVII—XVIII. század fordulóján találkozott vele németországi korai változatában.

A régebbi magyar történetírás összemosta a határvonalakat az erdélyi állam és az erdélyi magyarság története között. A romániai magyar nemzetiségnek viszont az önmagával való számvetéshez éppen saját múltjával kell találkoznia, hogy végleg kiszakadhasson a régi történet szemlélet hatása alól. Ehhez azonban új, marxista kutatások szükségesek, amelyeket joggal vár el elsősorban a saját nemzetiségéből származó történészektől. Az erdélyi történetírás olyan teljesítményei kínálják a követendő példát a romániai magyar történészek számára, mint Gheorghe Șincai műve vagy a két Teutsch szász története. Amiként az ő néptörténetük annak idején hatalmas lépést jelentett Erdély valódi történelme felé, ugyanúgy a román történetírás egészének is csak értékes nyeresége lehet, ha az erdélyi múlt nemzetiségi vonatkozásai szervesen beleépülhetnek az ország történetébe.